

VASE DE PROVIZII DE INSPIRAȚIE ELENISTICĂ

DE

IOAN GLODARIU

În repertoriul de forme ale ceramicii dace s-a constatat existența a două tipuri de vase de dimensiuni mari și foarte mari cu destinație similară, anume păstrarea proviziilor, mai ales a cerealelor și, relativ rar, a apei. Cel mai răspândit este tipul tradițional, cu evoluția eșalonată pe întreaga durată a celei de a doua epoci a fierului¹. Celălalt tip, care formează obiectul rândurilor ce urmează, se deosebește de primul prin originea sa, prin silueta sa mai ales în prima treime a înălțimii, prin forma buzei, adesea prin dimensiuni mai mari și foarte rar prin motivistica decorativă.

Cum originea tipului de vas în discuție este absolut evidentă, anume vasul de tip *pithos*, grecesc și elenistic, și ea a fost precizată încă de la apariția primelor vase de acest fel în săpăturile din așezările și fortificațiile dace², orice insistență pe această temă este superfluă. De altminteri nu numai cele mai vechi vase de acest tip sunt foarte apropiate ca siluetă generală de prototipul greco-elenistic, ci și cele mai târzii descoperite până acum în mediul dacic de dinaintea cuceririi romane.

În privința formei se constată că toate variantele cunoscute până acum au diametrul maxim în treimea superioară, buza cu deschiderea relativ mică și diametrul fundului mai mic decât al gurii (fig. 2/8-9; 3/3-5). Variantele existente au particularități care vizează tratarea buzei și a fundului.

Buza tuturor acestor vase este îngroșată și orizontală sau foarte aproape de orizontală (fig. 1-3), dar în modelarea ei se pot distinge două variante structurale în raport cu peretele vasului. La varianta *a*, indiferent de particularitățile ce se vor semnala în continuare, peretele vasului pornește din buză fie aproape vertical, uneori chiar puțin arcuit spre interior, fie formând un unghi abia ascuțit (fig. 1; fig. 3/1-3, 5). Buza ca atare poate fi îngroșată, orizontală, puțin lățită, rar ornamentată cu una-două caneluri orizontale pe bordură (fig. 1; fig. 3/3, 5; pentru ornamentare fig. 1/2-3, 7) sau tot orizontală, lățită mai mult și ornamentată cu caneluri fie pe partea superioară (fig. 3/1), fie pe partea inferioară (fig. 3/2). Nu sunt rare nici cazurile când imediat sub buză peretele vasului este ornamentat tot cu caneluri, dar numai la buzele îngroșate și foarte lățite (fig. 1/3, 7). Varianta *b* se caracterizează tot prin buza îngroșată, orizontală, cu lățimea variabilă, dar totdeauna trasă spre interior, încât se întâlnesc exemplare de la acelea nu mult deosebite de varianta *a* (fig. 2/2, 4) până la altele unde unghiul dinspre interior este foarte ascuțit (fig. 2/1, 3, 5-9). În mod obișnuit buzele aparținând acestei variante sunt complet lipsite de ornamente.

Fundul vaselor este inelar la majoritatea covârșitoare a vaselor; extrem de rar este menționat câte un vas cu fundul bombat spre exterior³. Pomenita curbură a fundului este atât de pronunțată, încât vasul avea nevoie fie de un suport, fie de o groapă care să-i asigure stabilitatea. Ea este de pus mai degrabă pe seama unei defecțiuni intervenite în timpul arderii. În sfârșit tot extrem de rar fundurile vaselor au un orificiu practicat înainte de ardere. Singurele exemplare cunoscute până acum provin din cetatea de la Costești-Blidaru și în ele se păstrau proviziile de apă⁴. În legătură cu aceste vase este de adăugat că depășeau 1,50 m în înălțime și că erau îngropate pe două treimi din înălțime. Dopul putea fi tot din lut, învelit într-o materie vegetală și ceruit; lemnul este exclus din pricina dilatării sale în contact cu apa.

¹ E. Iaroslavschi, în acest volum.

² V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 713; D. M. Teodorescu, *Cetea dacă de la Costești*, în *ACMIT*, I, 1929, p. 287.

³ V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică descoperită în dăva*

de la Răcățău, com. Horgești, jud. Bacău, în *Carpica*, 18-19, 1986-1987, p. 118.

⁴ I. H. Crișan *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, 1969, p. 186.

Dimensiunile obișnuite ale vaselor variază în înălțime între 0,60–1 m, dar se întâlnesc și exemplare care ajung la 1,80 m. Cu titlul de exemplu sunt de menționat, pe lângă acelea de-acum cunoscute prin lucrarea tocmai citată⁵, altele de la Răcățâu⁶, Divici⁷, Luncani-Piatra Roșie⁸ și Căpâlna⁹. În general raporturile între înălțimea vasului și diametrul gurii variază între 2/1 și 4/1, între înălțime și diametrul maxim între 2/1 și 3/2, iar între înălțime și diametrul fundului între 4/1 și 9/1.

Tocmai dimensiunile mari și foarte mari ale vaselor implică o tehnică de confecționare în pasta deosebită de a altor vase ce au dimensiuni obișnuite, modelate tot din pastă bună. Asemănarea între vasele de provizii și celelalte constă în această privință în confecționarea atât a unora, cât și a celorlalte, la roată. Particularitatea tehnică caracteristică a vaselor de provizii și mai ales a celor de foarte mari dimensiuni izvorăște din greutatea vasului, pentru că grosimea pastei moale a pereților nu rezistă la greutatea vasului. Chestiunea este de domeniul evidenței dacă precizăm că la înălțimea de 1,75 m pereții nu depășeau 3 cm, la 1,30 m înălțime – 1,5 cm și la 0,78 m înălțime – 1 cm¹⁰. Desigur exemplele pot continua dar raportul rămâne aproape constant.

Cu alte cuvinte, înainte de toate, pentru confecționarea unor astfel de vase trebuia utilizată o roată ea însăși de dimensiuni mai mari. În al doilea rând, câtă vreme pereții subțiri și încă mari ai vasului nu rezistau la greutatea acestuia, peretele ca atare trebuia modelat pe segmente, pe măsură ce segmentul aflat pe roată, ca și cele ce se adăugau, se uscau parțial. La toate vasele îmbinarea între segmente este însă executată perfect, fără urme vizibile. Și, în al treilea rând, s-a observat cert la mai multe exemplare *arse secundar*, descoperite în zona Munților Orăștiei, că inelul de la fund se atașa părții corespunzătoare a pereților care nu era tăiată orizontal ci în zig-zag. Tot în legătură cu tehnica de confecționare este de adăugat că pe pasta unor vase există un slip foarte fin menit să sporească gradul de impermeabilitate a pereților.

Fără a reveni asupra originii vaselor trebuie adăugat că ele, cu toate că au un prototip greco-elenistic, nu pot fi considerate vase de import aidoma altora larg răspândite în Dacia¹¹. Meșteșugul confecționării lor l-au adus în Dacia, împreună cu forma, olari din orașele grecești de pe litoralul de vest al Mării Negre și de la ei le-au preluat direct meșterii locali.

Cât privește arderea, dacă pentru exemplarele mici se poate admite folosirea unui cuptor obișnuit, la celelalte, înalte de 1,20–1,80 m, un astfel de cuptor nu este de conceput deocamdată, încât arderea s-a făcut probabil în gropi. Dar și acolo poziția normală a vasului trebuie să fi fost cu gura în jos și în acest fel în timpul arderii apăreau defecțiuni de felul celor semnalate la unele vase descoperite la Răcățâu¹². După ardere, în funcție de felul acesteia, vasele au culori de la cenușiu în diferite nuanțe până la roșu-brun și gălbui-roșcat.

Decorul vaselor din această categorie este tectonic și în general modest. Repertoriul motivistic constă din ornamente în relief, în relief cu creștături, caneluri și mai ales motive incizate în pasta moale (fig. 4). Se cunosc brăuri în relief, horizontale simple, mai rar cu creștături; linii horizontale paralele, de la două până la benzi de cinci-șase linii având între ele de la una până la cinci-șase linii ondulate, toate incizate în pasta moale și rar asociații de astfel de motive decorative, încă și mai rar combinarea lor cu rozete ștamplate.

În general motivele decorative sunt puține și folosite parcimonios. Se poate afirma că nu se cunoaște nici un vas de provizii fără decor și, în pofida acestei constatări, decorul acoperă o porțiune infimă a suprafeței vasului. Cum s-a văzut, buza este decorată cu linii incizate, rar cu caneluri. Restul decorului, indiferent de natura lui, este amplasat între buză și curbura maximă a vasului (fig. 1-3), ceea ce nu înseamnă că lipsesc excepțiile de la această regulă. Excepțiile constau în apariția ici-colo a câtorva vase pe care decorul coboară și sub curbura maximă (fig. 2/8 și 3/5). Amplasarea cu precădere a motivelor decorative în prima treime a vasului se explică prin dimensiunile mari ale vaselor și prin felul cum erau folosite, adică cu precădere parțial îngropate, fie în interiorul unor construcții, fie, mai rar, în afara lor, dar „lipite” de pereți și protejate de capace și de streșina construcției. Totodată, calitatea lor de vase destinate mai ales păstrării cerealelor le exclude automat din vesela cotidiană mult mai bogată în ornamente.

⁵ *Supra*, nota 4.

⁶ V. Căpitanu, *l.c.* și fig. 36-37.

⁷ M. Gumă, S. A. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985-1987*, în *Banatica*, 9, 1987, p. 216 și pl. II/2-3.

⁸ C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, p. 102.

⁹ V. Moga, în *Cetatea dacică de la Căpâlna*, 1989, p. 73 și 81 și fig. 33/2, 34/2-3, 43/1-2.

¹⁰ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 321, detaliile privind pl. 84/1, 85/3 și 87/1.

¹¹ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 27-52, 133-150.

¹² *Supra*, nota 3.

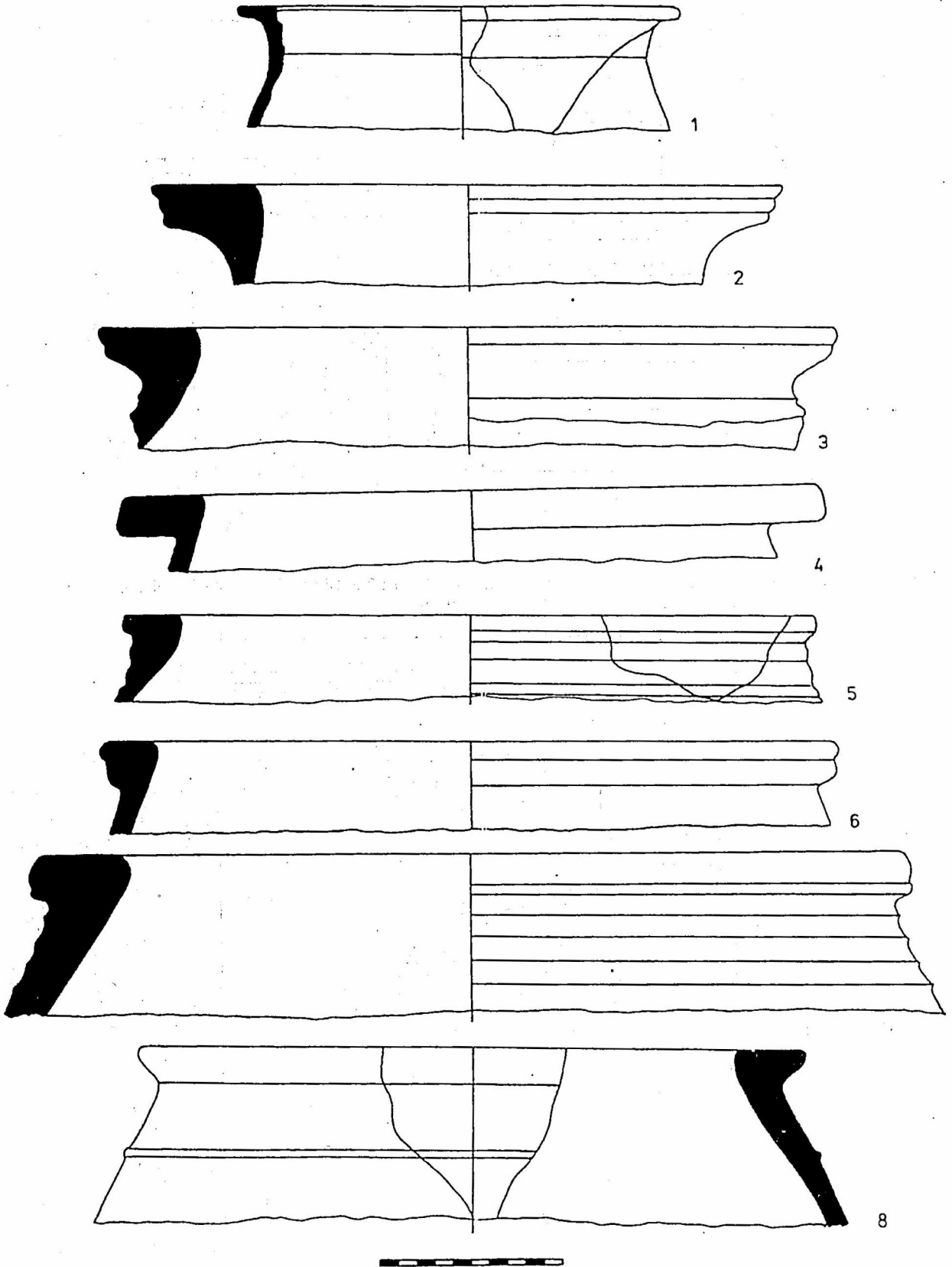

Fig. 1. Vase cu buza orizontală, îngroșată (1, Căpâlna; 2-8, Costești-Cetățuic).

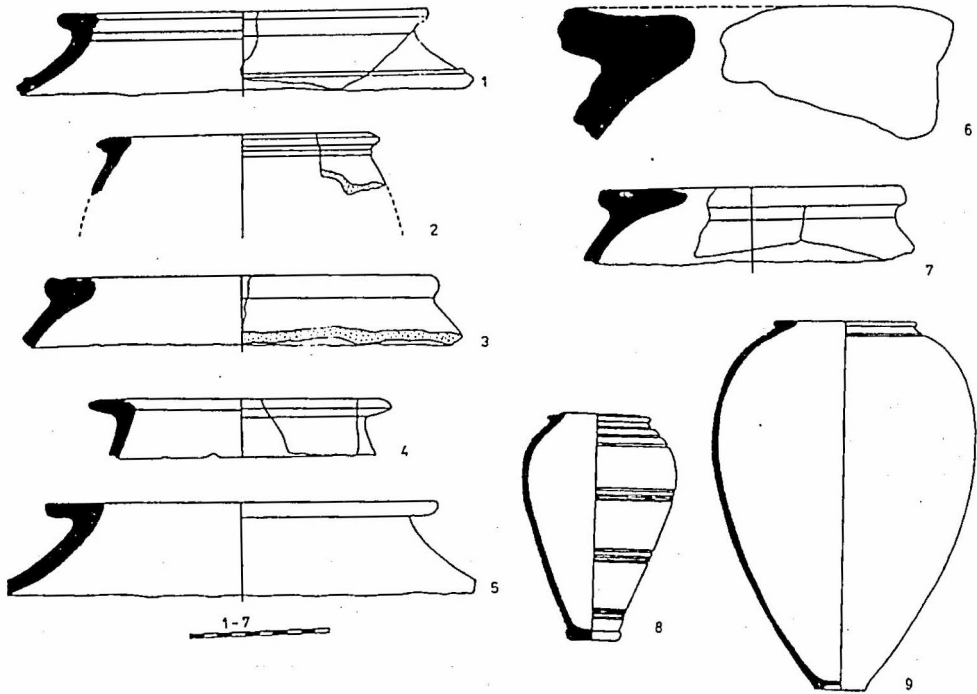

Fig. 2. Vase cu buza orizontală, trasă spre interior (1, 4, 6-7, Căpâlna; 2-3, Divici; 5, Costești-Cetățuic; 8, Izbiște; 9, Costești-Blidaru).

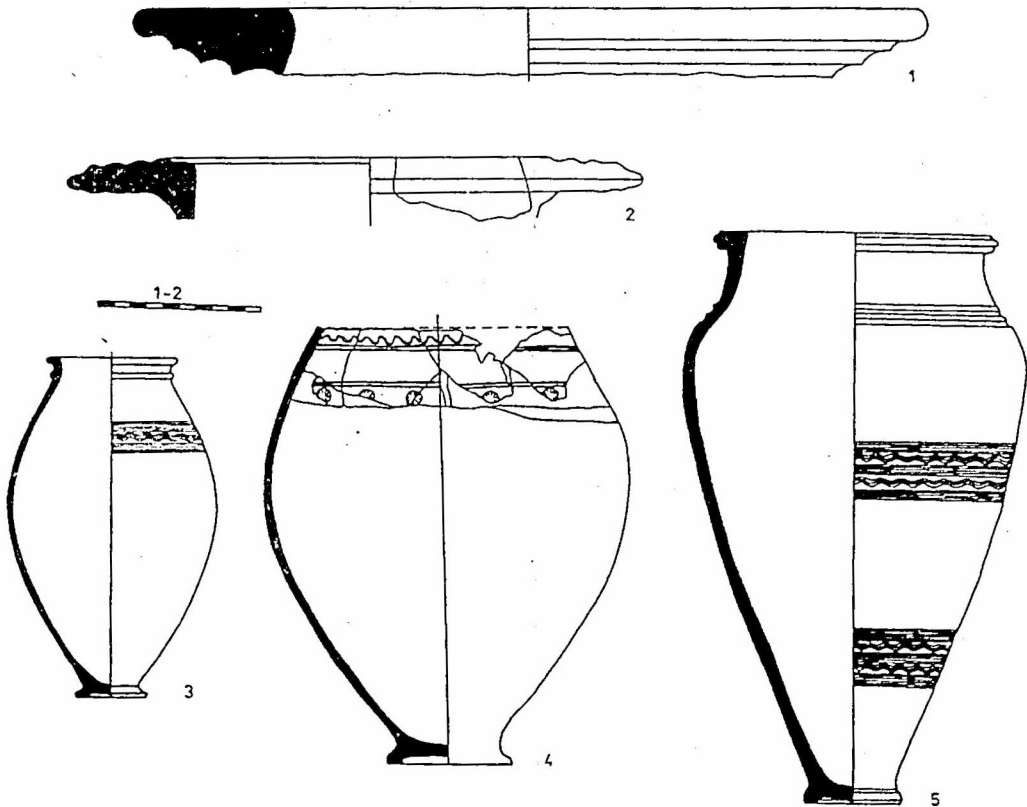

Fig. 3. Vase cu buza orizontală, lată (1, Costești-Cetățuic; 2, Căpâlna) și cu ornamente diferite (3, 5 Răcățu; 4, Grădiștea de Munte-Meleia).

Tocmai folosința specială a vaselor, ca și larga răspândire în teritoriile locuite de daci a gropilor de provizii cu destinație identică, au determinat foarte probabil restrângerea ariei de răspândire nu atât în sensul geografic propriu-zis, cât mai ales numeric. În adevăr, vasele de acest tip sunt prezente în toate zonele Daciei, dar exemplare mai numeroase se cunosc mai ales în fortificații, adică acolo unde cantitățile de provizii erau mai mari și unde amenajarea gropilor de provizii era adesea imposibilă.

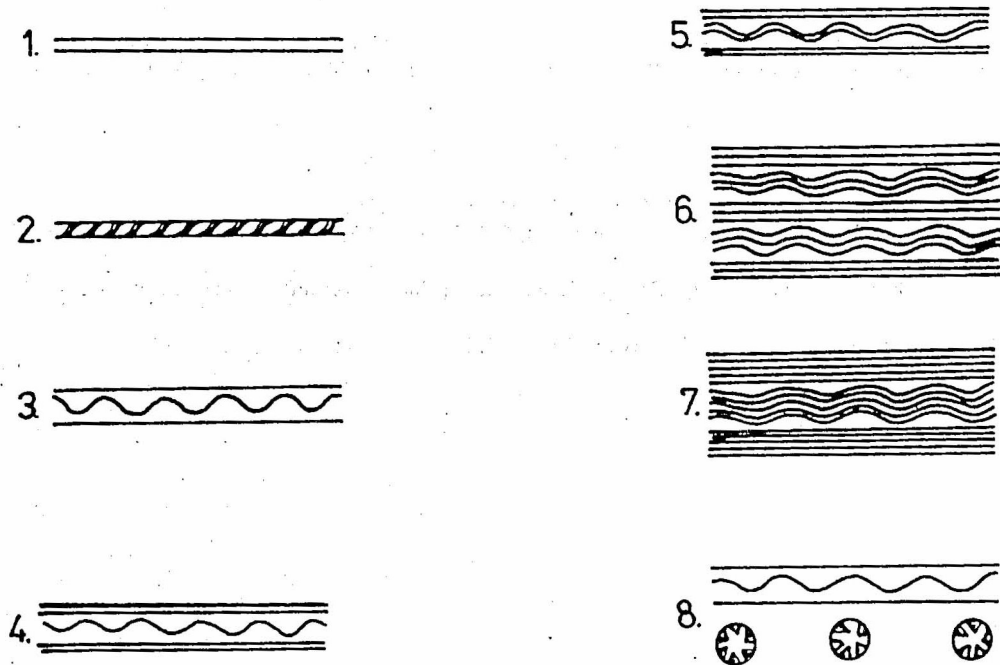

Fig. 4. Ornamente: în relief (1), în relief cu incizii (2), incizate (3-7), incizat și imprimat (8).

Vasul ca atare reprezintă o apariție târzie în repertoriul de forme ceramice dacice care nu depășește ultimele două secole de înaintea cuceririi romane. În astfel de niveluri de locuire sunt datate la Răcățău¹³, la Divici¹⁴, în zona Munților Orăștiei¹⁵, la Căpâlna¹⁶, la Pecica¹⁷ ș.a.m.d., ceea ce nu exclude descoperirea unor exemplare ceva mai timpurii. Cert este că perioada lor de utilizare frecventă se înscrie pe durata amintită.

Probabil varianta *a* a vasului, cu buza trasă spre interior, a fost la originea supoziției potrivit căreia vasele de provizii romane descoperite în Dacia romană și ulterioare, din secolul IV e.n., își au originea în vasul de provizii dacic¹⁸. Cum s-a remarcat însă¹⁹ vasele de tip *Krausengefässe* au ajuns în Dacia gata formate, încât nu poate fi vorba de o preluare chiar dacă, pe de altă parte, nu s-a exclus posibilitatea ca romanii în Dacia să fi imitat vasele găsite la autohtoni²⁰. Astăzi există dovada peremptorie a producerii de vase inspirate din cele dacice în ateliere de ceramiști de felul celui de la Micăsasa²¹, desigur pentru folosința mai ales a dacilor din vecinătate. Totodată, nici undă în Dacia romană nu se cunoaște vreun atelier mare perpetuat de dinainte de cucerire încât, rămânând numai la vasele de provizii, se poate admite că tocmai existența variantei *a* înainte de cucerire putea să înlesnească preluarea de către autohtoni a vasului de tip *Krausengefässe*.

¹³ V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 118.

¹⁴ M. Gumă, S. A. Luca, C. Săcarin, *op. cit.*, p. 216.

¹⁵ I. H. Crișan, *op. cit.*, *passim*. Se adaugă descoperirile recente de la Costești-Cetățuie, Fetele Albe, Grădiștea Muncelului etc.

¹⁶ I. Glodariu, în I. Glodariu-V. Moga, *op. cit.*, p. 126-130.

¹⁷ I. H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 132, 191-192.

¹⁸ B. Richthofen, în *ArchÉrt*, 35, 1921, p. 257-265 și 356-357; I. Berciu, în *Apulum*, V, 1965, p. 397-399.

¹⁹ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 66.

²⁰ Idem, *Autohtonii în Dacia*, I, București, 1980, p. 159.

²¹ Informații amabile I. Mitrofan.

VASES À PROVISIONS D'INSPIRATION HELLÉNISTIQUE

RÉSUMÉ

L'auteur présente des vases daces de provisions inspirés de modèles hellénistiques en établissant deux variantes: *a* (fig. 1, 3/1-3,5) et *b* (fig. 2), les deux ayant les motifs décoratifs placés à la partie supérieure du vase avec quelques exceptions (fig. 2/8, 3/5). Le vase était fait au tour en plusieurs segments et la cuisson se faisait dans des fosses (pour les vases de très grandes dimensions, entre 1,20 et 1,80 m de hauteur).

La période d'utilisation des vases est datée dans l'intervalle Ier s. avant notre ère – Ier s. de notre ère. On ne peut pas parler d'une éventuelle continuation de ces vases dans l'époque romaine, ou de l'idée qu'ils aient inspiré des vases du type *Krausengefässe*.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Vases à bord horizontal, épais (1, Căpâlna; 2-8, Costești-Cetățuie).

Fig. 2. Vases à bord horizontal, tiré vers l'intérieur (1, 4, 6, 7, Căpâlna; 2-3, Divici; 5, Costești-Cetățuie; 8, Izbîște; 9, Costești-Blidaru).

Fig. 3. Vases à bord horizontal, large (1, Costești-Cetățuie; 2, Căpâlna) et avec différents ornements (3, 5, Răcătău; 4, Grădiștea de Munte-Meleia).

Fig. 4. Ornements: en relief (1), en relief avec incisions (2), incisé (3, 7) et imprimé (8).